

ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ

ΙΔΡΥΤΗΣ: ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

ΤΟΜΟΣ ΠΕΝΤΗΚΟΣΤΟΣ ΕΚΤΟΣ

ΙΟΥΛΙΟΣ — ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ

1954

ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2008

Τόδε μα πενθήριεο

ΓΙΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ ΚΑΙ ΤΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ

Ο Ψυχάρης στη Γερμανία

Στά όσα γράφτηκαν για τόν Ψυχάρη θά μπορούσαν νά προστεθοῦν μερικά ἀκόμη στοιχεία πού τυχάρηως βρέθηκαν. Ἄτυχως, εὐρισκόμενος μακριά ἀπό τήν Ἑλλάδα, δέν ἔχω στή διάθεσή μου τίς σχετικές πηγές (τήν αὐτοβιογραφία του λ.χ.) καί βοηθήματα γιά νά ἐλέγξω τί εἶναι ἤδη γνωστό καί νά μὴν πέσω σ' ἐπαναλήψεις. Ὅπως δῆποτε, καί γιά τήν περιέργεια τοῦ πράγματος καί γιά όσους ἐνδιαφέρονται γιά τά βιογραφικά τοῦ Ψυχάρη, νομίζω ότι δέν εἶναι ἐντελώς περιττό νά δοῦν τό φῶς μερικά ἐπίσημα στοιχεία πού υπάρχουν γιά τίς σπουδές του στή Γερμανία.

Στό πανηγυρικό τεῦχος τῆς «Νέας Ἐστίας» καί σέ ἄρθρα ἐφημερίδων πού πήρε τό μάτι μου ἐδῶ δέν παρέχονται λεπτομέρειες γιά τίς σπουδές πού ἔκανε στή Γερμανία. Ὁ Ἄλκης Θρόλος λέει («Νέα Ἐστία», τεῦχος 644, 1.5.1954, σ. 721): «κι' ἄμα τέλειωσε τό Γυμνάσιο στή Μασσαλία, ἔφυγε γιά τό Παρίσι ὅπου ἐγγράφηκε στή Σορβόννη, στή Φιλοσοφική Σχολή. Γιά ἓνα διάστημα πήγε καί στή Γερμανία ὅπου παρακολούθησε καί ἐκεῖ πανεπιστημιακά μαθήματα». Παλιότερα, ὁ Ἄριστος Καμπάνης στήν «Ἱστορία του τῆς Νέας Ἑλληνικῆς Λογοτεχνίας» (γ' ἐκδ.

1933, σ. 201), πού ἔχει ὑπ' ὄψιν του καί τό Γληνό, βιογράφου τοῦ Ψυχάρη, γράφει: «Τίς πρώτες του σπουδές ἔκανε στή Μασσαλία καί στό Παρίσι, ὅπου καί τίς συμπλήρωσε σπουδάζοντας φιλολογία. Ἔκαμε μάλιστα κ' ἐκπαιδευτικό ταξίδι στή Γερμανία. Γυρνώντας στό Παρίσι ζήτησε νά εἰδικευτῆ στά Λατινικά, μὰ τά παράτησε γρήγορα γιά τά Ἰταλικά καί τά Ἰταλι-

κά γιά τά Νεοελληνικά». Στίς δύο αὐτές μαρτυρίες δέν ὑπάρχει συμφωνία σέ ποιὰ πόλη τῆς Γαλλίας ὁ Ψυχάρης τέλειωσε τίς βασικές σπουδές του. Ἀπεναντίας φαίνεται κ' ἀπό τίς δύο ὅτι 1) προτοῦ πάει στή Γερμανία εἶχε γραφτεῖ στή Σορβόννη (φιλοσοφική σχολή) καί 2) ἡ διαμονή του στή Γερμανία ἦταν μᾶλλον σύντομη (ταξίδι μάλιστα γιά τόν Καμπάνη). Ἀπό ὅσα θά προσθέσω, ἐνῶ μερικά ἀπό τά στοιχεία αὐτά ξεκαθαρίζονται, προκύπτουν ὡστόσο ἄλλα μικροερωτηματικά ἢ περίεργα γιά τίς σπουδές τοῦ Ψυχάρη, πού, ὅπως εἶπα, τύχη μονάχα μου καί τόν βρῆκα φοιτητή κανονικά ὁ στό Πανεπιστήμιο τῆς Βόννης, πρίν ἀπό ὀγδόντα τόσα χρόνια, γιά διάστημα καί γιά εἶδος πρὸ πάντων σπουδῶν, πού δέν θά μπορούσαμε εὐκολά

Τό σπίτι πού εἰμεινε ὁ Ψυχάρης στή Βόννη (Bonngasse, 6), λίγο πιά πέρα ἀπό τό σπίτι πού γεννήθηκε ὁ Μπετόβεν (Bonngasse, 20).

νά φαντασθοῦμε. Ἄς μου ἐπιτραπεί ὅμως πρώτα νά σημειώσω ὅτι τίς πληροφορίες αὐτές τίς ὄφειλω στόν προϊστάμενο τῆς Γραμματείας τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Βόννης κ. Peter Jamann, ὁ ὁποῖος πέρυσι σέ σχετική συζήτηση γιά τήν ἱστορία τοῦ Πανεπιστη-

μίου καὶ τοὺς Ἕλληνας ποὺ ἔχουν ἐδῶ κατὰ καιροὺς φοιτήσει εἶχε τὴν εὐγένεια νὰ φυλλομετρήσει μαζί μου μερικά παλιά ποὺ γλύτωσαν ἀπὸ τὸν πόλεμο μητρῶα καὶ βιβλία τῆς Γραμματείας. Ἐκεῖ, στὰ τόσα ὀνόματα τὰ ἑλληνικά (τὰ πῶ πολλὰ καὶ τὰ πῶ παλιά ἀνθρώποι μας ἦταν τῆς Μικρασίας) ξεπετάχθηκε ἀπροσδόκητα ἀνάμεσά τους κι' ὁ Ψυχάρης! Σήμερα σκέφθηκα νὰ καταφύγω πάλι στὸν κ. Jampah καὶ νὰ κοιτάξω προσεκτικώτερα τὰ χαρτιά τῆς Γραμματείας.

Οἱ πληροφορίες ποὺ δίνω στηρίζονται 1) σὲ δύο τόμους τοῦ μητρῶου ἐγγραφῆς (Immatrikulationsregister ἢ, ὅπως τὸ λένε σήμερα, Immatrikulationsjahrbuch) ποὺ σώζονται γιὰ τὴν ἴδια ἐκείνη ἐποχὴ καὶ ὅπου κατὰ παλιά συνήθεια συμπληρώνει ὁ κάθε φοιτητὴς μὲ τὴ γραφὴ του τὰ στοιχεῖα του, 2) στοὺς πίνακες τῶν καθηγητῶν, τοῦ ὑπαλληλικοῦ προσωπικοῦ καὶ τὰ ἀλφαβητικά εὑρετήρια τῶν φοιτητῶν, ποὺ τυπώνονταν γιὰ κάθε ἐκπαιδευτικὸ ἐξάμηνο ποὺ διέρρευσε («Amtliches Verzeichniss des Personals und der Studirenden») καὶ 3) στὸν φάκελλο τοῦ Ψυχάρη ποὺ βρέθηκε σὶὸ Ἀρχεῖο. Ὁ φάκελλος αὐτὸς περιέχει μονάχα τὸ σχέδιο τοῦ πιστοποιητικοῦ ἀποφοιτήσεώς του («Abgangs-Zeugniss»), τὸ βιβλιάριο σπουδῶν του («Anmeldungs-Buch») καὶ μιὰ πρόχειρη κόλλα ὅπου οἱ ὑπάλληλοι τῆς γραμματείας κρατοῦσαν διαφορὰς γι' αὐτὸν σημειώσεις. Νά, λοιπὸν, τὶ ὑπάρχει:

Ὁ Ψυχάρης φοίτησε στὸ Πανεπιστήμιο τῆς Βόννης δυὸμιση χρόνια, δηλαδὴ παρακολούθησε πέντε κατὰ συνέχειαν ἐξάμηνα. Γιὰ ὅσους δὲν γνωρίζουν τὸ ἐκπαιδευτικὸ σύστημα τῆς Γερμανίας, δὲν θάταν περιττὸ νὰ σημειωθῆ ὅτι ἐδῶ τὸ ἐξάμηνο ἔχει τὴν αὐτοτέλεια τοῦ δικοῦ μας ἀκαδημαϊκοῦ ἔτους καὶ ὅτι ὁ φοιτητὴς κατ' ἀρχὴν μπορεῖ νὰ κάνει (ὅπως καὶ συνηθίζεται) ὅσα θέλει ἐξάμηνα σ' ὁποιοδήποτε τῆς ἀρεσκείας του Πανεπιστήμιο, ποὺ μπορεῖ νὰ τὸ ἀλλάξει, κι ἔχει ἀκόμη ἓνα σχετικὸ δικαίωμα ἐπιλογῆς τῶν μαθημάτων ποὺ θὰ παρακολουθήσει. Καὶ σπούδασε ὁ Ψυχάρης, ὅπως ὅλοι οἱ Ἕλληνες, νομικά! Γιὰ τὴν ἐγγραφὴ του παρουσιάσθηκε, φαίνεται, τὴν τελευταία ἐργασίμη ὥρα τῆς 9 Μαΐου 1873, γιατί στὸ ἓνα μητρῶο ἐγγραφῆς εἶναι ὁ τελευταῖος ἀπ' ὅσους γράφτηκαν τὴν ἡμέρα ἐκείνη, ἐνῶ στὸ ἄλλο μητρῶο, ποὺ εἶναι καὶ πῶ ἐνημερωμένο, φέρεται ὡς ἐγγραφῆς στὶς 10 Μαΐου 1873 (πρῶτος τὴν ἡμέρα ἐκείνη καὶ στὴ γενικὴ ἀρίθμηση τῶν ἐγγραφέντων στὸ ἀκαδημαϊκὸ ἔτος 1872-3 μὲ τὸν ἀριθμὸ 469) ἢ δευτέρη αὐτὴ ἡμερομηνία εἶναι καὶ ἡ ἐπίσημη τῆς εἰσόδου του. Καὶ στὰ δύο αὐτὰ μητρῶα ὁ Ψυχάρης συμπλήρωσε ὁ ἴδιος τὶς ἐξῆς στήλες: Ὁνοματεπώνυμο Jean Psichary Bey, ἡλικία: 18, τόπος γεννήσεως: Odessa κατοικία τοῦ ἰδίου ἢ τῶν γονέων: Constantino-ple Turquei, ἐπάγγελμα πατρός: rentier, θρησκεία: gr. orth. (δηλαδὴ ἑλληνικὸ ὀρθόδοξο), σχολεῖο ποὺ ἐφοίτησε: Lyon, ἀλλὰ τὸ διαγράφει καὶ γράφει Paris.

Ἀπὸ ἓναν ὑπάλληλο τῆς γραμματείας συμπληρώθηκαν οἱ στήλες ἐθνικότητος Τουρκία καὶ Σχολή: Νομικά. Δὲν συμπληρώθηκε ἡ στήλη «Πανεπιστήμια εἰς τὰ ὅποια οἱ ἐγγραφόμενοι ἔχουν ἤδη φοιτήσει», γι' αὐτὸ συμπαράνω ὅτι ὁ Ψυχάρης τελειώνοντας τὸ σχολεῖο ἴσως νὰ πρωτοπῆγε στὸ Πανεπιστήμιο τῆς Βόννης, ἢ, πιθανότερο, νὰ ἐφοίτησε στὸ Παρίσι μονο κατὰ τὸ α' ἐξάμηνο τοῦ ἔτους 1872-3 χωρίς νὰ προσκομίσει στὴ Βόννη καμμιά βεβαίωση. Πάντως κι ἀπὸ τὸ πιστοποιητικὸ σπουδῆς ποὺ πῆρε φεύγοντας ἀπ' ἐδῶ, προκύπτει ὅτι βεβαιωτικὸς σπουδῆς τέλειωσε στὸ Παρίσι («zu akademischen Studien in Paris vorbereitet») κι' ὄχι στὴ Μασσαλία (Α. Θρούλος) ἢ στὴ Λυὸν, ὅπως ὁ ἴδιος πῆγε νὰ γράφει. Ἀπὸ τὰ στοιχεῖα αὐτὰ ἀξιοπαρατήρητα εἶναι ἐπίσης: ἡ μεταγραφὴ τοῦ ὀνόματός του — Psichary, ἐνῶ ἕστερα στὴ Γαλλία γραφότανε Psichari, — ὁ τίτλος τοῦ μπέη, μὲ τὸν ὅποιο τὸν ἐγγραφὴ πάντα στὸ Πανεπιστήμιο τῆς Βόννης, κι ὅτι ἐπάντησε κατὰ βάσιν γαλλικά. Τὸ Jean καὶ τὸ rentier ὡς Rentier εἶναι βέβαια συνήθη καὶ σήμερα στὸ λαὸ τουλάχιστον τῆς Ρηνανίας ἔρατο εἶναι τὸ γαλλογερομανικὸ Turquei. Μεγαλύτερη ὁμοῦς σπουδαιότητα ἀπ' ὅλα αὐτὰ ἔχει τὸ ὅτι ἤρθε νὰ σπουδάσει νομικά (τὸν φέρουν ἐγγραφέντα στὰ μητρῶα τῆς Νομικῆς Σχολῆς ἀπὸ 12. 5. 1873) καὶ περισσότερο ὁ κύκλος τῶν μαθημάτων ποὺ διάλεξε ν' ἀκούσει καὶ ποὺ δείχνουν πολυμέρεια, τίς ἀρχικὲς βλέψεις καὶ τίς κατοπινὲς του τάσεις, γι' αὐτὸ, μολονταί ξαίρω ὅτι κάνω κατάχρηση τῆς φιλοξενίας, δὲν μπορῶ νὰ μὴν ἀντιγράψω τὸ ὅ,τι βρῆκα. Στὸ α' ἐξάμηνο τῆς φοιτήσεώς του (Μάιος — Ἰούλιος 1873) ὁ Ψυχάρης παρακολούθησε (ἐν τὸς παρενθέσεως τὰ ὀνόματα τῶν καθηγητῶν): Εἰσηγήσεις καὶ πηγὲς τοῦ ρωμαϊκοῦ δικαίου (K. Sell), Ἱστορία τῆς Εὐρώπης ἀπὸ 1648 (H. von Sybel), Περὶ τῆς προβηγκιανῆς ποιήσεως (F. Diez), Ἱστορία τοῦ ρωμαϊκοῦ δικαίου (K. Sell), Φιλοσοφία τοῦ δικαίου (H. Häfner), Προϊστορία τοῦ ἀνθρώπου (H. Schaaffhausen, τῆς Ἱατρικῆς Σχολῆς), Ποιήματα τοῦ Κατωῦλου (H. Usener) καὶ Γερμανικὴ φιλολογία (Al. Reifferscheid). Κατὰ τὸ β' ἐξάμηνο (Νοέμβριος 1873 — Φεβρουάριος 1874) ἄκουσε: Πανδέκτες, πρῶτο μέρος (Sell) Ἱταλικὴ ποίηση (Diez), Θεία Κωμωδία τοῦ Δάντη (N. Delina) καὶ «Γαίου ἐξήγηση», Gaius — Exegese (Sell). Κατὰ τὸ ἐπόμενον γ' ἐξάμηνο ἄκουσε μόνον τὸν Sell ποὺ δίδαξε τὰ ἐξῆς τρία μαθήματα: Πανδέκτες, δευτέρου μέρος κι' ἐπανάλαβε, Εἰσηγήσεις καὶ πηγὲς τοῦ ρωμαϊκοῦ δικαίου καὶ Ἱστορία τοῦ ρωμαϊκοῦ δικαίου. Στὸ δ' ἐξάμηνο: Πολιτικὴ δικονομία (Sell), Πανδέκτες, πρῶτο μέρος (Sell), Πολιτικὴ οἰκονομία (E. Nasse), Ἱστορία τῆς Γερμανίας (Sybel), Τριστάνος καὶ Ἰζόλδη (Reifferscheid), Γερμανικὴ ὀρθογραφία (C. G. Andresen) καὶ Οἰκογενειακὸ δίκαιο (Häfner). Τέλος στὸ ε' ἐξάμηνο (καλοκαίρι 1875) παρακολουθεῖ: Ἀστικὸ δίκαιο τῆς Ρηνανίας (H. Loersch) στὴ Ρηνανία ἴσως ὁ γαλλικὸς κώδιξ τοῦ Ναπολέοντος, Διεθνῆς δι-

καιο (H. Haelschner), Προϊστορία τοῦ ἀνθρώπου (Schaaffhausen), Γερμανικὸ δημόσιο δίκαιο (Haelschner), Θεωρία φορολογίας (Nasse), Ἱστορία τῆς πολιτικῆς οἰκονομίας (A. Heide) καὶ Βίος καὶ ἔργα τοῦ Lessing (Reifferscheid). Πρέπει νὰ σημειώσω ὅτι οἱ Diez καὶ Delius ἦσαν καθηγητὲς τῶν νέων γλωσσῶν, ὁ πρῶτος τῆς ἰταλικῆς, ἰσπανικῆς καὶ πορτογαλικῆς, καὶ ὁ δεύτερος τῆς ἀγγλικῆς.

Τὸ Νοέμβριο τοῦ 1874 ὁ Ψυχάρης εἶχε κάτι μεροδέματα μὲ τὴ γραμματεία. Εἶτε ἀπουσίαζε εἶτε ἀργησε νὰ πληρώσει γιὰ τὸ νέο ἐξάμηνο εἶτε ἦταν ἀκόμη ἀναποφάσιτος ἀν θὰ ἔμενε ἀκόμη στὸ Πανεπιστήμιον τῆς Βόννης, καὶ στὶς 20.11.1874 τὸν διέγραψαν παντελῶς ἀπὸ τὰ μητρώα «λόγῳ ἀπουσίας» («abgelöscht wegen Abwesenheit»), σημειῶναι ὁ γραμματικὸς στὴν πρόχειρη κόλλα οἱ κανονισμοὶ ἦταν τότε ἀστηροί, βεβαιῶναι ὁ κ. Jamann). Ἄλλὰ ξαναεγγράφεται — φαινόμενο ὄχι καὶ τόσο συνηθισμένο — ὕστερα ἀπὸ πέντε μέρες, γεμάτος γινάτι, ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὰ μεγάλα καὶ χοντρά τώρα γράμματα τοῦ στὸ μητρώο, π. χ. τὶς δύο γειτονικὲς στήλας «τόπος γεννήσεως» καὶ «τόπος κατοικίας» τὶς γέμισε καὶ τὶς δύο μ' ἓνα μονάχα, τραβηγμένο βιαστικὰ πέρα γιὰ πέρα, Constantinople (γράφει καὶ τώρα τὸν πατέρα του rentier καὶ Turkei, ἀλλὰ τούτη τὴ φορά δὲν εἶναι μπένες ἀπλῶς Jean Psichary καὶ εἰκοσι χρονῶν).

Ζαίρουμε ἀκόμη ποῦ ἔμεινε ὁ Ψυχάρης στὴ Βόννη. Στὸ πρῶτο ἐξάμηνο ἔμεινε στὴ Bonngasse 6, δηλαδή λίγο πρὶ πέρα ἀπὸ τὸ σπίτι ποῦ γεννήθηκε ὁ Μπετόβεν (Bonngasse 20). Ὑστερα ἔμεινε γιὰ τρία ἐξάμηνα στὸ Poppelsdorffallee 4 καὶ στὸ τελευταῖο ἐξάμηνο μετακόμισε δίπλα, στὸ τελευταῖο σπίτι τῆς Kaiserplatz, ἀριθ. 22. Ἡ πλατεία αὐτή, ποῦ ἀρχίζει ἀπὸ τὴ δυτικὴ πλευρὰ τοῦ Πανεπιστημίου, διακόπτεται ἀπὸ τὶς σιδηροδρομικὲς γραμμὲς καὶ ὕστερα συνεχίζεται καθ' ὅλο τὸ πλάτος τῆς ὡς Poppelsdorffallee. Τὰ σπίτια αὐτὰ δὲν ὑπάρχουν σήμερα. Τὸ δεύτερο τὸ πῆρε τὸ σχέδιον τῆς ρυμοτομίας πρὶν ἀπὸ πολλὰ χρόνια. Στὴ θέση τοῦ πρώτου καὶ τοῦ τρίτου, ποῦ κήκων στὸν πόλεμο, ὑψώνονται σήμερα νέα κτίρια (στὸ σπίτι τῆς Kaiserplatz εἶναι κάτω τὸ ἐστιατόριον Kaiserreck).

Στὸ διάστημα ἐκεῖνο ἦταν στὴ Βόννη καὶ ἓνας ἄλλος Ἕλληνας φοιτητῆς, ὁ Ἀθανάσιος Εὐταξίας ἀπὸ τὴν Ἀθήνα, γιὰ Θεολογία (γράφτηκε λίγες μέρες πρὶν ἀπὸ τὸν Ψυχάρη καὶ κάθησε τρία ἐξάμηνα· ἀλλάξε καὶ αὐτὸς κατὰ τὴ συνήθεια τὰ δωμάτια).

Ὁ Ψυχάρης ὑπέβαλε αἴτηση κανονικῆς διαγραφῆς τοῦ ἀπὸ τὸ μητρώο (Exmatrikel) στὶς 29 Σεπτεμβρίου 1875 καὶ τὴν ἄλλη μέρα ὑπογραφόταν τὸ σχέδιον τοῦ πιστοποιητικοῦ σπουδῶν του, ποῦ βεβαιῶναι τί μαθήματα ἀκουσε καθὼς καὶ τὴν καλὴ συμπεριφορὰ του «ἀπὸ ἠθικῆς καὶ οἰκονομικῆς ἀπόψεως» — «hinsichtlich seines Verhaltens ist in sittlicher und in ökonomischer Rücksicht nichts Nachtheiliges bekannt geworden»! Πραγματικά, ὅπως φαίνε-

ται καὶ ἀπὸ τὸ βιβλιάριό του, ὁ Ψυχάρης πλήρωνε τακτικὰ τὰ ἐκπαιδευτικὰ τέλη καὶ ὅπως μᾶς λέει καὶ τὸ πιστοποιητικόν, δὲν θ' ἀκούστηκε τίποτε εἰς βάρος του γιὰ χρῆμα! Τὸ σχέδιον τοῦ πιστοποιητικοῦ αὐτοῦ τὸ ὑπέγραψαν ὁ Πρύτανης καὶ οἱ κοσμήτορες τῆς νομικῆς καὶ φιλοσοφικῆς σχολῆς. Τὸ σχέδιον εἶναι κατὰ βίβλιν ἐντυπο καὶ ἔχει μεταξὺ ἄλλων τυπωμένο τὸ «Κοσμητῶρ τῆς φιλοσοφικῆς σχολῆς», ἀνοιχτὴ ὁμως, γιὰ νὰ συμπληρωθεῖ μὲ τὸ χέρι κατὰ τὶς περιστάσεις, τὴ θέση γιὰ τὸν κοσμητῶρα τῆς ἄλλης σχολῆς ποῦ φοίτησε παράλληλα ἢ κατὰ κύριον λόγον ὁ σπουδαστῆς ποῦ ἀπέρχεται. Μ' αὐτὸ θέλω νὰ πῶ ὅτι τότε ἦταν πολὺ συνηθισμένος ὁ συνδυασμὸς τῶν σπουδῶν καὶ μάλιστα γιὰ τοὺς νομικοὺς ἢ παρακολούθησι μαθημάτων καὶ τῆς φιλοσοφικῆς σχολῆς. Ἔτσι βλέπουμε καὶ τὸν Β. Οἰκονομίδη νὰ σπουδάζει στὴ Γερμανία ἐκτὸς ἀπὸ τὰ νομικὰ καὶ τὴ φιλολογία. Ὅσο γιὰ τὸν Ψυχάρη, δὲν μπορεῖ κανεὶς νὰ ξαίρει ἀν τὸ γερμανικὸ σύστημα ἱκανοποιούσε μόνον τὰ δικά του ἐνδιαφέροντα καὶ τοὺς πρώτους προσανατολισμοὺς ἢ μήπως βόλευε καὶ πιθανὰ σχέδια τοῦ πατέρα του γιὰ μιὰν ἄλλη κατεύθυνση, ποῦ χρειαζόταν νομικὴ μόρφωση.

Μόλις ὑπέβαλε τὴν αἴτησιν αὐτὴ ὁ Ψυχάρης, ἔφυγε ἀπὸ τὴ Βόννη, κατὰ ποῦ ὁμως δὲν φαίνεται καθαρά. Στὴν ἀρχὴ εἶπε νὰ τοῦ στείλουν τὸ πιστοποιητικὸν στὴ Λειψία, Hôtel de Pologne, ὕστερα ὁμως ἐξουσιοδότησε κάποιον φοιτητὴ Sardinica νὰ τὸ παραλάβει. Ὁ Sardinica (ὁ γραμματικὸς τὸν σημειῶναι σὲ μιὰν ἄλλη γωνιά: de Silva καὶ ἀπὸ κάτω: Sardinica), ποῦ ἦρθε πρᾶγματι καὶ πῆρε τὸ πιστοποιητικόν στὶς 4 Ὀκτωβρίου 1875, δὲν φέρεται φοιτητῆς στὴ Βόννη, ἀλλὰ περαστικὸς ἔμενε στὸ μεγάλο ξενοδοχεῖο «Bellevue» (ἀνάμεσα στὸ Ρῆνο καὶ στὸν κῆπο Königshof), ποῦ τὴ θέση του πῆρε ὕστερα τὸ «Königshof», καμένο καὶ αὐτὸ σήμερα.

Βόννη

ΑΝΔΡΕΑΣ ΙΩ. ΠΕΠΟΝΗΣ

ΕΠΙΚΑΙΡΟΤΗΤΕΣ

Ἡ ἐπέτειος.

Κουρασθήκαμε ἴσως νὰ ἐφορτάζουμε ἐπετείους καὶ ν' ἀκοῦμε πανηγυρικοὺς λόγους, ποῦ συνήθως ἀντὶ νὰ δυναμώνουν τὴ συγκίνησίν μας ἀπὸ τὴν ἀνάμνησιν μιᾶς μεγάλης ὥρας τὴν διαλύουν μέσα σὲ ἀφόρητες κοινοτοπίες. Ὡστόσο, στὶς 12 Ὀκτωβρίου καὶ περισσότεροι ἔπρεπε νὰ εἶναι οἱ λόγοι, — καὶ σὲ ὑψηλότερο τόνο, φυσικά, — καὶ λαμπρότερος, γιὰ νὰ μὴν πῶ ἐπισημότερος, ὁ ἐορτασμὸς. Ἡ ἡμέρα ποῦ ξύπνησε ἐλευθέρη πάλι ἡ Ἀθήνα ἦταν, βέβαια, τὸ τέλος ἐνός μαρτυρίου, μὰ καὶ ἡ ἀρχὴ μιᾶς ἀγωνίας, ποῦ ἀφησε βαθιὰ σημάδια στὴν ἑλληνικὴ ζωὴ. Δὲν ζητοῦμε πολυήμερους καὶ ἀγονοὺς ἐορτασμοὺς. Δὲν ἔπρεπε ὁμως νὰ περάσει ἡ 12 Ὀκτωβρίου μόνον μὲ μιὰ δοξολογία καὶ μὲ μιὰν ἀνοδο στὴν Ἀκρόπολη. (Ἡ φωταγία, τόσο συχνὴ τὸν τελευταῖο καιρὸ, δὲν ἔκαμε ἰδιαίτερη